

Meksika Diplomatik Belgelerinde Türkiye'nin Milletler Cemiyeti Üyeliği ve Hatay Meselesinin Çözümü

Turkey's Membership of the League of Nations and Settlement of Hatay Question in the Mexican Diplomatic Documents

Araştırma Makalesi – Research Article

Ayşe YARAR

Süleyman Demirel Üniversitesi, Tarih Bölümü, ayseyarar@sdu.edu.tr,
ORCID Numarası|ORCID Numbers: 0000-0002-0252-9528

Öz

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda 1919'da Paris'te toplanan Barış Konferansı'nda kurulması karara bağlanan Milletler Cemiyeti, dünya barışını korumak, silahsızlanmayı desteklemek, çatışmaları müzakereler yoluyla önlemek ve devletler arasında arabuluculuk yapmak amacıyla ortaya çıkan bir örgüttü. Savaşı kazanan devletler tarafından küresel bir güvenlik örgütü olma iddiasıyla kurulan Milletler Cemiyeti (1920-1946), kurulduktan sonraki yıllarda Avrupa'daki olaylara odaklanması dolayısıyla bölgesel bir örgüt olmaktan ileri gidemediğine dair eleştiriler aldı. Milletler Cemiyeti'nin kurulduğu yıllarda Musul sorunu gibi konular dolayısıyla Türkiye ile ilişkileri sorunlu bir şekilde ilerlemişti. Ancak dış politikasında dünya barışını ve uluslararası hukuku temel alan Türkiye, 1932 yılında cemiyete davet edilerek önemli üyelere biri oldu. 1936 yılında Hatay meselesinin gündeme gelmesiyle Türkiye hem ulusal çıkarları noktasında hem de Milletler Cemiyeti'nin ilkeleri doğrultusunda kararlılıkla meseleyi çözmeye çalıştı. Türkiye'nin kararlılığı ve bu meseledeki net tutumu anti-revizyonist devletler açısından kimi zaman soru işareti yaratsa da Türkiye, mesele, uluslararası hukuk kurallarıyla çözümünü destekledi. Buradan hareketle Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne üyeliği ve Hatay meselesinin çözümü bu çalışmada Meksikalı diplomatların gözlemleri doğrultusunda aktarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Milletler Cemiyeti, Hatay Meselesi, Meksikalı Diplomatlar, Türkiye.

Abstract

The League of Nations was decided to be established at the Peace Conference convened in Paris in 1919 at the end of the First World War, as an organization to provide world peace, support disarmament, prevent conflicts through negotiations, and mediate between states. The League of Nations (1920-1946) was founded by the winning allies with a claim of being a global peace organization. But after a while of its establishment some criticism had been made that it could not go beyond being a regional organization due to its focus on events in Europe. In the years that followed the League of Nations' establishment, its relations with Turkey moved along in a problematic way due to the issues such as the Mosul. However, based on world peace and international law in its foreign policy, Turkey was invited to the society in 1932 and had become one of the important members. When the Hatay question came to the fore in 1936, Turkey resolutely tried to settle the issue both in terms of its national interests and in line with the principles of the League of Nations. Although Turkey's decisiveness and clear stance on this issue sometimes raised doubts by anti-revisionist states, Turkey always supported the settlement of this question with the rules of international law. From this point of view, Turkey's membership in the League of Nations and the settlement of the Hatay question will be revealed in this study in accordance with the observations of Mexican diplomats.

Keywords: First World War, League of Nations, Hatay Question, Mexican Diplomats, Turkey.

Giriş

Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) ulusların siyasal tarihlerine büyük bir yıkım olarak geçen, milyonlarca insanın ölümüne neden olan küresel bir çatışmaydı. Savaşın kazananları da muazzam kayıplar vermişti. Dünya tarihinde adeta yeni bir sayfanın açılması böyle bir felaketin ardından gerçekleşti. Savaşın sonunda geleneksel imparatorluklar dağıldı ve yeni devletler ortaya çıktı. Ortaya çıkan yeni düzende dünyanın başka bir savaşa sürüklenmesini önlemek, uluslararası ilişkilerde barışı ve güvenliği etkin kılmak için ulusların iş birliğine dayanan bir uluslararası örgütün kurulmasına karar verildi.

ABD Başkanı Woodrow Wilson, henüz savaş devam ederken 1917 yılında kongrede yaptığı bir konuşmada barışın korunması için uluslararası bir örgütlenmenin gerekli olduğunu ifade etmişti. Bu inanç doğrultusunda savaş sonrasında dünya barışını korumak ve gelecekte ortaya çıkabilecek savaşları önlemek için tarihe Wilson Prensipleri olarak geçen 14 barış ilkesini hazırlamış ve 8 Ocak 1918 tarihinde bu ilkeleri ABD Kongresi'nde duyurmuştu. Genel hatlarıyla barışın hâkim olduğu bir dünya düzeninden ve devletlerarası ilişkilerde eşitliğin ve adaletin esas alındığı bir sistemden söz eden Wilson Prensipleri'nin 11. ve 12. maddelerinde uluslararası güvenceden, 14. maddesinde ise tüm devletlerin siyasi bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerini karşılıklı olarak güvence altına alacak bir uluslararası birliğin kurulması gerektiğinden bahsedilmekteydi.¹ Bu anlamda Wilson Prensipleri, Milletler Cemiyeti'nin kuruluşunun temelini atmıştı.

Milletler Cemiyeti'nin kuruluşu Paris Barış Konferansı (1919-1920)'nda gerçekleşti. Bu konferans, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra galip devletlerin bir araya gelerek barış antlaşmalarını hazırladığı ve savaş sonrası düzenlemeleri tartıştığı toplantılardan oluşmaktaydı. Konferansın 25 Ocak 1919 tarihli ikinci genel kurul toplantısında Milletler Cemiyeti kurulması ve bunun barış antlaşmasının bir parçası olması kararlaştırılmıştı.² 28 Haziran 1919'da imzalanan Versay Barış Antlaşması, Milletler Cemiyeti'nin kurucu antlaşması oldu ve bu antlaşmada cemiyetin temel ilke ve hedefleri belirlendi. Böylece 10 Ocak 1920'de 26 maddelik bir sözleşme ile Milletler Cemiyeti, savaşın galip devletleri tarafından resmi olarak İsviçre'de kuruldu. *Milletler Cemiyeti dünyada kalıcı barışı, adaleti, güvenliği sağlamak ve uluslararası sorunları iş birliği ile çözmek, uluslararası hukuk kurallarını hâkim kılmak amacıyla faaliyet gösterecek ilk evrensel örgüt oldu.*³

Milletler Cemiyeti'nin bir anlamda mimarı olan Wilson, kendi ülkesinin meclisinden cemiyete katılım konusunda onay alamadı ve ABD, bu örgüte üye olmadı. Gönübol, ABD'nin üye olarak bu örgütte yer almamasının ve dolayısıyla örgütün en önemli görevi olan ortak güvenlik sistemine bu devletin katkıda bulunmamasının örgütün zayıf kalmasına sebep olduğunu belirtmiştir.⁴ Sander'e göre de Wilson, Milletler Cemiyeti'ni bir dünya örgütü olarak düşünmüştü ama Amerikan iç politikasından kaynaklı siyasi gelişmeler, ABD'nin, Avrupa politikasından uzak durma ilkesini benimsemesine neden olmuştu. Böylece Milletler Cemiyeti'nin kuruluşu Amerika boyutundan yoksun kalmıştı. Öte yandan Sovyetler Birliği de cemiyetin kuruluş sürecinin dışında bırakılmıştı. ABD ve Sovyetler Birliği'nin cemiyete dahil olmamasının, bu örgütün İngiltere ve Fransa'nın güdümünde bir Avrupa örgütü olmaktan kurtulamamasına neden olduğunu belirten Sander, Milletler Cemiyeti'nin bir dünya kuruluşu olmadığını ifade etmiştir.⁵

Milletler Cemiyeti'nin yukarıda anlatılan koşullarda doğuşu, başlangıçtaki niyete hizmet etmek – dünya barışını korumak – yerine bu örgütün daha çok İngiltere ve Fransa'nın tahayyül ettiği Avrupa düzenini kurmaya ve en başta bu iki devletin çıkarlarını gözetmeye fayda sağladığı söylenebilir. Bu noktada Türkiye'nin Milletler Cemiyeti ile ilişkileri en başta problemlili bir seyirde ilerledi. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı'nın imzaladığı Sevr Antlaşması, Milletler Cemiyeti'ne de kabul

¹ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cemiyet-i-akvam-milletler-cemiyeti-ve-turkiye/>

² Gönübol, 1975, 75.

³ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cemiyet-i-akvam-milletler-cemiyeti-ve-turkiye/>

⁴ Gönübol, 1975, 77-78.

⁵ Sander, 2007, 35.

Meksika Diplomatik Belgelerinde Türkiye'nin Milletler Cemiyeti Üyeliği ve Hatay Meselesinin Çözümü

ettirilmiş ve Anadolu'nun İtilaf devletlerince paylaşımında cemiyet bir vasıta olarak kullanılmıştı. Sevr Antlaşması'nı reddeden ve Anadolu'da işgallere karşı direniş hareketi başlatan Türkler arasında cemiyete karşı ciddi bir önyargı oluşmuştu.⁶ Bu süreçte İtilaf devletleri savaş sonrası statükoyu korumak amacıyla Milletler Cemiyeti'ni kurma çabası içindeyken, Mustafa Kemal önderliğindeki Anadolu hareketi bu durumu değiştirmek için mücadeleye girişmişti. Dolayısıyla Türkiye'nin 1919-1922 yılları arasında Milletler Cemiyeti ile herhangi bir ilişkisi söz konusu değildi.⁷ Türkiye ile Milletler Cemiyeti arasındaki ilişkiler, 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması'ndan sonra başlayacaktı. Kurtuluş Savaşı'nın sona ermesiyle Müttefik devletlerinin Anadolu'da ortaya çıkan milli iradeyi tanımak zorunda kalmaları, Ankara hükümeti ile Lozan'da barış koşulları için bir araya gelmelerini sağladı. Lozan'da Türkiye ile Müttefikler arasında çözülemeyen sorunların Milletler Cemiyeti'ne taşınması sonucunda Türkiye ve cemiyet arasındaki ilişkiler yoğunlaşmıştı. Milletler Cemiyeti organlarının Türkiye aleyhine almış olduğu bazı haksız kararlar ise Türkiye'nin cemiyete karşı oldukça kuşkulu bir tavır takınmasına neden olmuştu. Bu süreçte *cemiyetin galip devletler tarafından kendi çıkarlarını yürütmek için bir araç olarak kullanılmak istenmesi, Türkiye'de cemiyetin gerçek amaçları hakkında şüpheler yaratmıştı*.⁸ Nitekim ilgili dönemde Türkiye, cemiyetin üyesi bile değilken, Lozan'dan kalan sorunları çözmek için Milletler Cemiyeti'ne götürenler, bu örgütün asli üyeleri hatta kurucularıydı. Bu durum, Türkiye nezdinde cemiyete dair tarafsızlık algısını da ortadan kaldırmaktaydı.

1920'ler boyunca Türk dış politikasının odak noktası Lozan'dan kalan sorunların çözüme ulaşmasıydı. Bu süreçte Batılı güçlerle siyasi ilişkiler düşmanca olmasa da zorlu bir şekilde yürümekteydi. İngiltere ile Musul sorunu, Fransa ile kapitülasyonlar ve diğer sorunlar, Yunanistan ile nüfus mübadelesi dış politika konularının başında gelmekteydi. Özellikle Musul sorununun, Milletler Cemiyeti'nin devreye girmesiyle Türkiye'nin aleyhine çözülmesi Türkiye'nin dış politikada Sovyetler ile daha yakın ilişkiler kurmasına neden oldu. Nitekim Musul meselesine bir tepki olarak nitelendirilebilecek Dostluk ve Saldırmazlık Paktı, 17 Aralık 1925 tarihinde Sovyetler ile Türkiye arasında imzalandı.⁹

Sovyetler Birliği ile kurulan yakın ilişkilere rağmen, Türkiye, Batılı devletlerle sorunlarını çözdükten sonra dış politikada bu ülkelerle yakınlaşarak aynı blokun içinde yer almayı tercih etti. Nitekim 1930'ların başında Türkiye'nin karşısında iki ayrı dış politika seçeneği vardı: Ya Kurtuluş Savaşı'ndan itibaren çatışmalı bir şekilde devam etmiş *Batı'nın emperyalist devletlerine karşı Türk-Sovyet işbirliğini sürdürmek*, ya da *Batı uygarlığını örnek almış laik, cumhuriyetçi bir ülke olma idealini gerçekleştirebilmek için Batı Paktına dahil olmak*.¹⁰ Türkiye ikinci yolu seçerek 1932 yılında Milletler Cemiyeti'ne üye oldu. Alantar'a göre Türkiye'nin tercihini bu yönde yapmasının nedenleri öncelikle Türkiye'nin, meseleleri barışçı yollarla çözmek ve statüko yanlısı bir politika izlemek istemesi; aynı zamanda da pek çok dünya devletinin iş birliği ve savaşın önlenmesi için bir araya geldiği ortamın dışında kalmak istememesidir.¹¹ Batılı devletler de uluslararası arenada statükoyu tehdit edecek revizyonist hareketlenmeler karşısında Türkiye ile yakınlaşmayı tercih etmişti. 1930'lar bu yakınlaşmaya sahne olurken 1936'da Hatay meselesinin gündeme gelmesi istisna bir durum yaratacaktı.

Hatay meselesi, Fransa'nın 1936 yılında Suriye ve Lübnan'daki manda yönetimine son verdiğinde ortaya çıktı. Nitekim Fransa'nın bölgeden çekilmesiyle Hatay'ın konumu bir anda tartışılır hale gelmişti. Fransa, Hatay'daki egemenlik haklarını Suriye hükümetine devretmiş, bu durum da Türkiye'nin sert tepkisine yol açmıştı. Türkiye'nin, Hatay'ın konumunun görüşülmesi ve sorunun çözülmesi için Milletler Cemiyeti'ne başvurulması önerisini Fransa'nın reddetmesi üzerine iki ülkenin ilişkileri gerilmiş; karşılıklı verilen çözümsüz notaların ardından Fransa, sorunu Milletler Cemiyeti'ne

⁶ Gönlübol, 1975, 148-149.

⁷ Barlas, 2017, 98.

⁸ Gönlübol, 1975, 149.

⁹ Alantar, 1998, 84.

¹⁰ Alantar, 1998, 84.

¹¹ Alantar, 1998, 84.

götürmeye ikna olmuştu.¹² Böylece Aralık 1936'da Hatay meselesi, Milletler Cemiyeti'nde görüşülmeye başlanmıştı.

Bu çalışmanın amacı Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne katılım sürecini ve sonrasında ortaya çıkan Hatay meselesi ile ilgili gelişen durumu Meksikalı diplomatların gözlemleriyle aktarmaktır. Bölgenin dışından, uzak bir coğrafyadan dünya barışını korumak üzere Türkiye'den bir yıl önce (1931) cemiyete dahil olan Meksika'nın, Türkiye'nin üyeliğine yaklaşımının diplomatik belgelere yansıtışı ve Türkiye'nin cemiyet üyesi iken ortaya çıkan Hatay meselesi hakkındaki Meksikalı diplomatların yorumları bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne üyeliği ve Hatay meselesinin çözümü üzerine hazırlanan bu çalışma Meksika Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Arşivi'nde Türkiye ile ilgili dosyaların içinde bulunan belgelerdeki bilgiler ve yorumlar çerçevesinde ele alınacaktır.

Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne Katılması

1920'ler dünyası, büyük savaşın ertesini ifade ederken 1930'lar ise diğer büyük savaş olan İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesini ve savaşa giden yolların açıldığı dönemi ifade etmektedir. 1920'lerde Birinci Dünya Savaşı'nın galipleri yeni bir düzeni yerleşik hale getirme çabasında iken 1930'larda bu düzenin ortadan kaldırılmasına yönelik girişimler başlatılmıştı. 1929 Dünya Ekonomik Krizi de bu süreci tetiklemiş; demokratik yönetimlere ve liberal ekonomik sisteme duyulan güven sarsılmıştı. *Başta liberalizmin kalesi olan İngiltere olmak üzere Birinci Dünya Savaşı'nın galipleri güçten düşmüş ve küresel güç dengesi değişmişti. Bir yandan Almanya gibi savaşın mağlup devletleri yeni güç odakları olarak sivrilmeye başlarken, öte yandan da Türkiye gibi nispeten küçük devletler siyasal ve ekonomik yapıyı sorgulayarak yeni bir düzen oturtmaya çalışmaktaydılar.*¹³ Böyle bir konjonktürün içinde büyük ve küçük anti-revizyonist tüm devletler birbirleriyle iş birliği yapmaya ihtiyaç duymaktaydı. Özellikle İngiltere ve Fransa'nın böyle bir ortaklaşmaya daha çok ihtiyaç duyması Milletler Cemiyeti'nde uluslararası iş birliği söylemlerinin daha fazla dillendirilmesini sağlamıştı.¹⁴

1930'lar itibarıyla Türkiye ile sorunlarını çözen Batılı devletler, uluslararası sistemde farklı dengelerin oluşmasıyla Türkiye'yi, barışın ve statükonun devam ettirilmesi hususunda kendileriyle aynı çatı altında görmek istemekteydi. Dış politikada aynı yaklaşımı benimseyen Türkiye, Milletler Cemiyeti'ne dahil olmayı uygun bulmuştu. Ancak cemiyete, başvuruyu değil davet edilerek katılmak istemekteydi. Bu konuda Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın tavrı netti. Aras, yurt dışındaki çeşitli temaslarında, Türkiye'nin davet edildiği takdirde Milletler Cemiyeti'ne katılmaktan onur duyacağını vurgulamaktaydı. Aras ile görüşen Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Eric Drummond, Türkiye'nin üyelik davetine sıcak bakmasından memnuniyet duyduğunu ve bu konunun takipçisi olacağını belirtmişti. 13 Nisan 1932 tarihinde Dışişleri Bakanlığı Milletler Cemiyeti Şubesi Müdürü Abdülhat Bey, Milletler Cemiyeti Genel Sekreter Yardımcısı'nı ziyaretinde *Türkiye'nin de Meksika gibi Milletler Cemiyeti Genel Kurulu tarafından yapılacak özel çağrı ile davet edilmeyi beklediğini söyledi. Genel Sekreter yardımcısı Türkiye'ye hukuki yol izlemesi tavsiyesinde bulunurken, Genel Sekreter Drummond Türkiye'nin önemi düşünülünce kuru hukuki sorumluluklar ile Türkiye'nin cemiyete girişinin zorlaştırılmaması gerektiğini belirtti.*¹⁵ Türkiye'nin Cenevre'deki büyükelçilik temsilcisinin 30 Nisan 1932 tarihli raporunda da cemiyetin genel sekreterliğinin Türkiye'nin üyeliği konusundaki girişimlerinin sonuçlanmak üzere olduğu belirtilmiş, aynı gün, Türkiye temsilcisinin, üyelikle ilgili takip

¹² <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cemiyet-i-akvam-milletler-cemiyeti-ve-turkiye/>

¹³ Barlas, 2017, 99.

¹⁴ Barlas, 2017, 99.

¹⁵ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cemiyet-i-akvam-milletler-cemiyeti-ve-turkiye/> Meksika, Versay görüşmeleri sırasında Paris'teki İngiliz ve Amerikan delegasyonları arasındaki anlaşmayla cemiyetin kuruluş aşamasında asli üyeler listesinden çıkarılmıştı ve bu keyfi eyleme kızan birbirini izleyen Meksika hükümetleri, sonraki yıllarda Meksika'nın memnuniyetle karşılanacağını bilmelerine rağmen üyelik başvurusunda bulunmayı reddetmişti. 1931 yılı itibarıyla Meksika'ya yapılacak davetin geri çevrilmeyeceğinden emin olan İspanya Cumhuriyetçi hükümetinin inisiyatifıyla Cemiyet Meclisi ilk hamleyi yaptı ve Meksika'yı Milletler Cemiyeti'ne davet eden bir kararı oybirliğiyle kabul etti. Öte yandan diğer Latin Amerikalı üye devletlerin, cemiyet sözleşmesini ve idealini desteklemek konusunda Meksika kadar aktif ve cesur olmadıklarını söylemek abartı olmayacaktır. Walters, 1967, 462.

Meksika Diplomatik Belgelerinde Türkiye'nin Milletler Cemiyeti Üyeliği ve Hatay Meselesinin Çözümü

edilecek işlemler hakkında cemiyetin genel sekreterliğinin siyasi bürosu tarafından bilgilendirildiği bildirilmiştir. Genel sekreterlik, daveti Türkiye'ye tebliğ ettiğinde, Türkiye'nin de suretini temsilciye verdikleri bir mektup yazacağını; bu mektubun en önemli noktasının şu cümleyi içereceği aktarılmıştır: *Akvam Cemiyetine kabulundan evvel akdetmiş olduğu hiçbir muahede Türkiye'yi Akvam Cemiyeti azalığı mecburiyetlerini sadıkane ifa etmekten kendisini menetmeyecektir.* Bu cümlenin Sovyetler ile Türkiye arasındaki mevcut sözleşme dolayısıyla eklendiği Türk temsilci tarafından ifade edilmiştir.¹⁶

Türkiye'nin, Sovyetler ile yakınlığı bir anlamda cemiyet ile olan ilişkilerini etkilemekteydi. Ancak buna rağmen cemiyetin genel sekreteri gibi Milletler Cemiyeti'nin çeşitli üyeleri ve özellikle Yunanistan ile diğer Balkan devletleri, Türkiye'nin üyeliğini mutlak surette desteklemekteydiler.¹⁷ Bu destek 1 Temmuz 1932'de somutlaştı ve İspanya'nın Milletler Cemiyeti temsilcisi De Madariaga, cemiyetin genel kurulunda söz alarak Almanya, Arnavutluk, Avustralya, Avusturya, Britanya İmparatorluğu, Bulgaristan, Çekoslovakya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, Guatemala, İran, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, Japonya, Kolombiya, Küba, Letonya, Macaristan, Panama, Polonya, Romanya, Yeni Zelanda, Yugoslavya ve Yunanistan adına Türkiye'nin cemiyete üye olarak davet edilmesi için karar tasarısını sundu. De Madariaga ile Yunan Dışişleri Bakanı Mihalakopulos Türkiye'nin üyelik konusunun ivedi olarak gündeme alınmasını talep etti ve Genel Kurul Başkanı Belçika Dışişleri Bakanı Hymans tarafından tasarı gündeme alındı.¹⁸ 6 Temmuz 1932'de toplanan Milletler Cemiyeti Olağanüstü Genel Kurul'unda davet tasarısı görüşüldü ve Türkiye'nin cemiyete davet edilmesi kararı, İspanya temsilcisinin teklifi, Yunan temsilcisi ve 27 ülkenin desteği ile kabul edildi.¹⁹

Türkiye'nin üyeliği cemiyete mensup ülkeler tarafından genel olarak desteklenmekteydi. Ancak Avrupa'ya uzak bir coğrafyada yer alan Meksika'nın, Türkiye'nin üyeliğine yönelik tutumu daha tarafsız hatta olumsuzdu. Türkiye'nin, Milletler Cemiyeti'ne davet edildiği haberi, Cenevre'de görevini yürüten Meksika'nın diplomatik temsilcilerinden Martínez de Alba tarafından, 12 Temmuz 1932 tarihinde ülkesinin Dışişleri Bakanlığı'na resmi bir yazıyla bildirilmişti. Yazının içeriğinden Meksika'nın, Türkiye'nin cemiyete üyeliğine olumsuz yaklaştığı anlaşılmaktadır. Alba, Meksika'nın Dışişleri Bakanlığı tarafından kendisine verilen talimat doğrultusunda - bu talimat Türkiye'yi cemiyete davet etmemesi ve diğer üyelerin onayladığı daveti memnuniyetle karşılamamasıydı - cemiyetin ilgili toplantısının altıncı oturumunda sadece susmakla yetinmediğini; aynı zamanda oylama sırasında salonda bulunmadığını yazmıştır. Türkiye'nin cemiyete üye olmaya davet edilmesinin tartışıldığı bu toplantıda Latin Amerikalı delegelerin²⁰, kendisinden hepsi adına konuşmasını (görüş belirtmesini-onay vermesini) istediklerini ama kendisinin bu isteği “doğal olarak açıklama yapmadan ve konuyu önemsemeyen” reddettiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Kolombiya Daimî Temsilcisi'nin tüm Latin Amerika adına konuştuğunu ve bunu Meksika'dan Şili'ye tüm Latin Amerika cumhuriyetleri (ülkeleri) adına yaptığını ifade ederek bunun elbette sadece bir konuşma olduğunu; yine de oturumun kapanışında Kolombiya delegesine ‘Meksika’ kelimesini, tutanaklara geçmesin diye nazikçe kaldırmamasını söylediğini ve o delegenin de bu isteği yerine getirdiğini açıklamıştır. Resmi yazıdaki ifade şeklinden Alba'nın bu deleğeyle oldukça sınırlendiği anlaşılmaktadır. Alba, Meksika adına da konuşan delegeyi uyarma konusunda aslında daha net bir düzeltme için “kürsüye çıkıp Kolombiyalı deleğeyle, ne Meksika'nın adını boş yere ağzına almaya yetkili olduğunu, ne de Meksika'nın, Türkiye'yi davet etmeye, hatta kabul etmeye istekli olduğunu belirtmek gerekirdi” ifadesinde bulunmuş; ancak bu tepkinin oldukça fazla kaçacağını da eklemiştir.²¹

¹⁶ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, “Milletler Cemiyeti'ne Girme Teşebbüslerimize Dair Cenevre Elçiliğimizden Gelen Rapor”, 30.04.1932, Yer Bilgisi: 222-497-20, Dosya Ek: 401, Kurum: 30-10-0-0.

¹⁷ Barlas, 2017, 100.

¹⁸ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cemiyet-i-akvam-milletler-cemiyeti-ve-turkiye/>

¹⁹ Toynbee'den aktaran Alantar, 1998, 87.

²⁰ Latin Amerika ülkeleri ve Milletler Cemiyeti ilişkileri konusunda detaylı bilgi için bkz.: Alan McPherson, Yannick Wehrli (Ed.). (2015). Beyond Geopolitics New Histories of Latin America at the League of Nations. Albuquerque: University of New Mexico Press.

²¹ Archivo Diplomático en la Secretaría de Relaciones Exteriores (ADSRE), “Actas de la Sesión de la Asamblea en que se invita a Turquía a hacerse miembro de la Liga”, Numero de Documento: III/381(494)/2047, 12.07.1932.

Cemiyetin davet kararı, Türkiye'ye bildirildiğinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi, 9 Temmuz 1932'de daveti kabul ettiğine dair karar aldı. Türk meclisinin kabul kararı Milletler Cemiyeti Genel Sekreterliği'ne iletilmiş ve 18 Temmuz 1932 tarihinde Milletler Cemiyeti'nin 43 üyesinin onayı ile Türkiye, cemiyetin üyesi olmuştur.²² Aynı tarihte Cenevre'deki Meksika diplomatik temsilciliği, Türkiye'nin, cemiyete üyeliğinin gerçekleştiğini ülkesinin dışişleri bakanlığına yine resmi bir yazı ile bildirmiştir. Meksika'nın üyelik süreci ile Türkiye'nin üyelik şeklinin karşılaştırıldığı bu yazıda, Türkiye'nin kabulü için uygulanan prosedürün bir önceki yıl Meksika'nın cemiyete girişi için uygulanandan farklı olduğu vurgulanmıştır. Meksika örneğinde, oylamanın alkışa (sesli biçimde oy birliği ile seçim) dayalı olduğu ancak Türkiye söz konusu olduğunda, sözde göstermelik bir oylama yapıldığı ileri sürülmüştür. Türkiye'nin cemiyete girişi vesilesiyle, Türklerin taahhütlerini sadakatle yerine getireceklerine dair Fransa'nın şüpheye düştüğü ve bu yüzden cemiyetin yönetim kurulunda küçük bir tartışma yaşandığı da belirtilmiştir. Hatta bu nedenle cemiyetin meclis başkanından, Türk delegesinin huzurunda yapılacak kabul konuşmasında, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'nin, amacına ve ruhuna uygun hareket etme onuruna bağlı olduğunu düşündüğünü söylemesi istenmiştir. Bu istek tüm taraflarca kabul edilmiş ve Milletler Cemiyeti başkanı, provoke olunacak herhangi bir duruma mahal vermeksizin süreci yönetmiştir. Meksikalı diplomat Martinez de Alba, Türkiye ile ilgili tüm bu meselede, mutlak sessizliğini koruduğunu; yine de Türkiye'nin üyeliğine olumlu oy vererek, 43 lehte ve sıfır aleyhte oy nedeniyle kendini dünyadaki diğer ülkelerle eşit duruma getirdiğini belirtmiştir.²³

Meksika'nın, Çekoslovakya'daki diplomatik temsilciliğinin geçici maslahatgüzarı Leopoldo Blázquez Margáin, Türkiye'nin, Milletler Cemiyeti'ne girişine dair Meksika Dışişleri Bakanlığı'na sunmak üzere 31 Ağustos 1932 tarihli bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda, Türkiye'nin cemiyete üye olmayan devletlerle akdettiği antlaşmaların Misak ruhuna uygun olduğu teyit edildikten sonra, 18 Temmuz 1932'de alışlagelmiş bir törenle Türkiye'nin, Milletler Cemiyeti'ne katıldığı ifade edilmiştir. Raporun bütününde ise Blázquez, Türkiye ve cemiyet ilişkilerine dair yorumlarını aktarmıştır. Bu doğrultudaki yorumlarına bir örnek olarak Blázquez, Türkiye'nin üyeliğinden daha birkaç ay önce Türk basınının Cenevre örgütünün zayıflıkları ve kusurlarıyla alay ettiğini ileri sürmüş ve 12 Şubat'ta Akşam gazetesi muhabirinin, Tefik Rüştü Bey'in Bahriye Komisyonu Başkan Yardımcılığı'na seçildiğini duyururken şunları eklediğini söylemiştir: "Dünya işlerinin kötüye gitmesinin asıl sebebinin, Cenevre kurumunun kaderini yöneten, dünyayı uçuruma sürüklemekten başka bir şey yapamayan adamların beceriksizliği olduğunu şimdi daha iyi anlıyoruz." Blázquez, raporunda, Türk basınında yer alan bunun gibi ifadelerin çoğaltılabileceğini, ancak aynı gazetelerin, Türk Dışişleri Bakanı'nın, Cenevre'de yirmi sekiz devlet tarafından imzalanan daveti kabul etmesine ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin alkışlarla bu davete olumlu oy kullanmasına yönelik olumsuz bir yaklaşım sergilemediklerini belirtmiştir. Blázquez'e göre bu oylama, Sevr Antlaşması'nın, İngiliz Helenseverliğinin ve Türk kamuoyunda uzunca bir süre Batı emperyalizminin kalesi olarak görülen Cenevre'ye yönelik önyargıların artmasına sebep olan Musul sorununun, Türklerin kalplerinde bıraktığı acı hatıraları tamamen silmiştir.²⁴

Türkiye'nin eleştirel ve şüpheli yaklaşımında üyelikten sonra değişen tarafın Cenevre değil, Ankara olduğunu söyleyen Blázquez, Türkiye'nin, Fransa ve İngiltere ile ilgili bazı önlemler almasına yetecek kadar siyasal bağımsızlığını pekiştirdiğini de ifade etmiştir. Blázquez'e göre Doğu Avrupa devletleriyle ilişkilerini düzene sokan Türkiye, Moskova ve Roma'da da sempati ve dostluk kazanmış, Milletler Cemiyeti'ne üyelik konusu da yabancı delegasyonlar tarafından 'nezaket ve güzel sözlerle mükemmel bir şekilde' karşılandığından artık Cenevre'de bulunma zamanının geldiğine karar vermişti. Türkiye'nin üyeliği ile Milletler Cemiyeti için yeni bir evrensellik oluşmakta ve diğer yandan Ankara'nın taahhütlerinin ve diğer güçlerle (cemiyet üyesi olmayan devletler) ilişkilerinin doğasına ilişkin şüpheler de ortadan kalkmaktaydı. Hele ki Türkiye'nin, Milletler Cemiyeti'ne katılımı için onayın bir Helen inisiyatifinden gelmesinin, Türk-Yunan uzlaşmasının samimiyetini açıkça gösterdiğini söyleyen Blázquez, Balkan yarımadasında, Cenevre kurumunun parçası olmayan tek devlet Türkiye olduğu için bu olaya ilk sevenlerin Balkan halkları olduğunu da belirtmiştir. Türk basınına yine

²² <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cemiyet-i-akvam-milletler-cemiyeti-ve-turkiye/>

²³ ADSRE, "Miembros de la Sociedad de las Naciones", Numero de Documento: III/381(494)/2047, 18.07.1932.

²⁴ ADSRE, "Ingreso de Turquía a la Liga de las Naciones", Numero de Documento: 727, Exp: (436.5-0)340/1, 31.08.1932, Praga.

Meksika Diplomatik Belgelerinde Türkiye'nin Milletler Cemiyeti Üyeliği ve Hatay Meselesinin Çözümü

gönderme yapan Blázquez, aynı Akşam muhabirinin, bu kez karamsar düşüncelerinden sıyrıldığını, köşe yazısında artık “Küçük devletlerin birleşik eylemi, eğer enerji ve kararlılıkla yürütülürse, bazı büyük güçlerin kararsızlıklarına galip gelebilir” diye yazdığını eklemiştir.²⁵

Blázquez, bu yorumları yaptığı sırada, daha önceden kendisine dayatılan koşulları reddetmiş, savaş meydanlarında ve diplomasi masalarında bağımsızlığını kazanmış, iç ve dış politikada saygın, modern bir ulus devlet olmayı hedeflemiş, kendine güvenen bir Türkiye'nin varlığı söz konusuydu. Geçmişin geleneksel düşmanlarından olan Sovyet Rusya, İstanbul ve Türkiye ile ilgili tüm emellerinin artık sona erdiğini ilan ederek Türkiye ile samimi ilişkiler kurmuştu. Türkiye aynı zamanda diğer Balkan devletlerinin de saygınlığını kazanmıştı. Kurtuluş Savaşı'nda büyük bir yenilgiye uğrayan Yunanistan dahi 1923'teki Türklerin zaferlerinden dolayı yüzyıllarca sürebilecek düşmanlık ya da nefreti bir kenara koymuş ve Türkiye'nin adeta “sıkı dostu” olmuştu. Walters'a göre ilginç olan düşmanlıktan dostluğa geçilen her iki taraftaki bu politika değişimine en büyük katkının, mübadelede karşılıklı olarak yerlerini değiştiren ve evlerini bırakarak Yunanistan ve Türkiye'ye yerleşen Rum ve Türk halklarından gelmesiydi. Türkiye, belki de uzun tarihinde ilk kez, Batı Asya'nın kapılarındaki stratejik konumu nedeniyle daha da değerli bir istikrar ve barış unsuruydu.²⁶ Blázquez de Yunanistan'da, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne kabulünün bir bakıma Türk-Yunan anlaşmalarının bir uzantısı olarak değerlendirildiğini ve bu üyeliği Yunan halkının da memnuniyetle karşıladığını ifade etmiş; Balkan ülkeleri açısından Türkiye'nin Cenevre'deki varlığının, yarımada'daki dayanışma ruhunu güçlendirdiğini ve böylece yeni bir iş birliği alanı oluşabileceğini de ileri sürmüştür. Blázquez, bunu söylerken aynı zamanda bu meselede yine de temkinli hareket etmek gerektiğinin altını çizmiş; zira Türklerin diğer Balkan devletleri ile iş birliklerinin devamlılığını sağlamak için Cenevre'ye kayıtsız şartsız hükümler getirmelerinin fiilen kabul edilemeyeceğine dikkat çekmiştir.²⁷

Ankara'nın, Moskova ve Roma açısından da çok özel bir konumda olduğunu vurgulayan Blázquez, Türkiye'nin bu ülkeleri dikkate alarak politikalarını yürüttüğünü iddia etmiştir. Nitekim raporda Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne kabulünün öncesinde Türk ve Rus temsilcilikleri arasında görüş alışverişi olduğunu ve bu üyeliğin iki ülke arasındaki mevcut bağları zayıflatmak bir yana, aksine Sovyetler tarafından olumlu karşılandığının altını çizmiştir. Blázquez'e göre Türkiye, Milletler Cemiyeti'ne katıldıktan hemen sonra bu üyeliğin, Sovyetlere zarar vermeyeceğini Moskova'ya bildirmek için acele etmiştir. Blázquez, bu bildirim, Türk Dışişleri Bakanı'nın, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne kabulünden iki gün sonra Rus diplomatik temsilcisine verdiği önceden hazırlanmış “ilginç” bir notanın konusu olduğunu ileri sürmüştür. Bu notada, böyle bir kabulün (Milletler Cemiyeti'ne girişin) Türkiye ile Sovyet Rusya arasındaki samimi dostluk ilişkilerinin daha da gelişmesine hiçbir şekilde engel olamayacağını belirtildiği ve Türk başbakanının, eğer, Türk hükümetinin tüm tahminlerinin aksine, özellikle Sovyetler Birliği'ne karşı, pasifizm (barış) ilkeleriyle bağdaşmayan bir eğilim ortaya çıkarsa, Türkiye'nin böyle bir girişime en güçlü şekilde karşı çıkacağını garantisini verdiğini yazmıştır.²⁸ Sovyet Rusya'nın, Avrupa'yı emperyalist olarak tanımladığını ve Avrupalıların da Sovyetlerin ideolojisini yok etmek için ellerinden gelen çabayı gösterdiklerini söyleyen Blázquez'e göre Sovyetlerin de bunun farkında olduğu gerçeği dikkate alındığında, Türk Dışişleri Bakanı'nın Moskova'ya verdiği güvenceler son derece yoruma açık olabilirdi.²⁹ Bu ifadeden, Sovyetler Birliği'ne bir nota ile güvence vererek Milletler Cemiyeti'ne katılan Türkiye'nin Meksikalı diplomatik temsilciler nezdinde şüphe yarattığı anlaşılmaktadır.

Milletler Cemiyeti'ne üye olduktan sonra Türkiye'nin bölgesel önemi dolayısıyla cemiyet içinde Türk temsilcilere önemli görevler verilmişti. *Türkiye, 1934'de Afganistan'ın cemiyet üyelik isteğini incelemek için oluşturulan özel komisyonun başkanlığını ve raportörlüğünü, 1934-1936 Cemiyetin Konsey üyeliğini, 1933'de Cemiyet Konseyi'nin 84 ve 85. Dönem başkanlıklarını ve 1937 Cemiyet Genel Kurul Başkanlığını yürüttü. 1937'de Genel Kurul Başkanlığına Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras*

²⁵ ADSRE, “Ingreso de Turquia a la Liga de las Naciones”, 31.08.1932.

²⁶ Walters, 1967, 562.

²⁷ ADSRE, “Ingreso de Turquia a la Liga de las Naciones”, 31.08.1932.

²⁸ ADSRE, “Ingreso de Turquia a la Liga de las Naciones”, 31.08.1932.

²⁹ ADSRE, “Ingreso de Turquia a la Liga de las Naciones”, 31.08.1932.

seçildi. 1938'de Milletler Cemiyeti Çocuk Sağlığı ve Hakları üzerinde Türkiye'yi temsil etmek üzere milletvekili Esmâ Nayman görevlendirildi.³⁰ Zaten Türk hükümeti de olağan üyelikten başka cemiyetin konseyinde de temsil edilmeyi istiyordu. Çünkü konsey üyeliği, sade üyelikten daha büyük bir statüyü tanımlamaktaydı. Bu noktada Türkiye, cemiyetin içindeki tüm ülkelerle aynı statüde olmayı önemseydiğinden egemen eşitliğin kabulü açısından Milletler Cemiyeti Konseyi'ne üye olmayı hedeflemişti.³¹ Bu hedef doğrultusunda Türkiye, 17 Eylül 1934'de Milletler Cemiyeti Konsey üyeliğine seçilmiştir. Türkiye'nin Konsey üyesi olarak uluslararası alanda aktif bir rol yüklediği bir gerçektir. Bu aktivizm Türkiye'nin önce Konsey daha sonra Genel Kurul Başkanlığını üstlenmesiyle daha da artmıştır.³² Nitekim Sovyetlerin, Milletler Cemiyeti'ne katılmasını desteklemiş, cemiyetin genişlemesi ve bir dünya örgütü olması yönünde hem çaba sarfetmiş hem de her zaman bu yönde görüş bildirmişti. Türkiye'ye göre Milletler Cemiyeti, kural ve yöntemlerini iyileştirmeli; gerçekten adil bir örgüt yapısıyla ilerlemelidir.³³

Türkiye sonraki yıllarda da cemiyet içinde aktif roller üstlenmeyi ve konsey üyeliğine devam etmeyi önemsemiştir. Dışişleri Bakanı Tevfik Rüşü Aras, Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri'ne hitaben 9 Eylül 1937 tarihinde kaleme aldığı yazıda, daimî olmayan konsey üyelerinin seçimi ile ilgili görüş bildirmiş ve Milletler Cemiyeti Meclisi'nin 18. Olağan Toplantısı'nda konsey üyeliğine yeniden seçilmek için destek aramıştı. Bu tebliğ yazısının, Milletler Cemiyeti üyesi devletlerin bilgisine sunulmasını talep eden Aras, konsey üyeliği için diğer üye ülkelerden oy istemiştir. Yazıda, Akdeniz'de barışın pekişmesinin Avrupa'da ve hatta Eski Dünya'da barışın sağlanması/korunması için çok önemli bir faktör olduğunu; Türkiye'nin, cemiyetin ülküsünü taşıyan halklar arasında barış ve iyi anlayış davasına her zaman ve her koşulda bağlılığını gösterdiğini; bu duruşun devam edebilmesini zaruri gördüğünü; coğrafi konumunun imkânları ölçüsünde faaliyetleriyle bundan sonra da barışa hizmet etmeye kendini adayabilmesi için gelecekte konseyde yer almaya devam etmesinin daha da önemli olduğunu vurgulamıştır.³⁴ Konsey üyeliğine yeniden seçilmek için destek arayan Türkiye temsilcisi, bu konuda Meksika'ya da başvurmuştur. 1937 yılında Meksika'nın Milletler Cemiyeti temsilcisi olan Isidro Fabela, Türkiye delegesinin konseye yeniden seçilme konusunda kendisinden destek talep ettiğini, Meksika'nın Türkiye lehine oy vermesini istediğini belirtmiştir. Fabela'nın ise bu konuda olumsuz bir bakış açısına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'nin oy talebi hususunda ülkesini bilgilendirdiği yazısında Milletler Cemiyeti Konseyi'nin yeniden seçilme konusunda karar veremeyeceğinin neredeyse kesin olduğunu; ayrıca konseyde yeni ayrıcalıklı durumlar yaratmanın uygun olmadığını belirterek, Meksika'nın oy vermemesini savunmuştur. Konsey'in teşekkülü meselesi olarak, 1936 yılındaki cemiyet konseyinin onayladığı karara göre yakında bu konuda genel bir çalışma olacağını ve Meksika'nın tutumunu saklı tutmayı tercih ettiklerini ifade etmiştir.³⁵

Meksikalı diplomatların, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne üyeliğine ve devam eden süreçte cemiyet içindeki etkinliğinin güçlenmesine yönelik kuşku ve çekimser tavırlar sergilemesi aslında cemiyetin misyonuna yükledikleri anlamla ilgiliydi. Cemiyet, Avrupa'da statükoyu korumaya odaklandıkça ve tüm dikkatini Avrupa içindeki olaylara verdikçe cemiyetin varlık sebebine ilişkin sorgulayıcı tavırlar artıyordu. Türkiye'nin, Avrupa içindeki olayların gelişiminde kritik bir ülke olması, cemiyet nezdinde önemini artırırken, Amerika kıtasında bulunan Meksika'nın eşit üyelik ve dünya barışı noktasındaki kaygıları bu ülke açısından cemiyete yönelik memnuniyetsizliğe yol açıyordu. Nitekim cemiyet içinde Meksika dahil ciddi sayıda Latin Amerika ülkesi üye olarak bulunmaktaydı; ancak Milletler Cemiyeti'nde kritik makamlara daha çok Avrupalı ülkeler getirilmişti ve cemiyet, işlev açısından uluslararası küresel bir örgüt görüntüsü vermek yerine Avrupa merkezli bölgesel bir kuruluş görünümünün ötesine geçememekteydi. Oysa Meksika, Milletler Cemiyeti'nin varlık bulmasını ve güçlenmesini çok önemseyen bir ülkeydi. 4 Haziran 1936 tarihli Kurun Gazetesi'nde *Milletler Cemiyeti*

³⁰ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cemiyet-i-akvam-milletler-cemiyeti-ve-turkiye/>

³¹ Barlas, 2017, 99.

³² Kırdar'dan aktaran Barlas, 2017, 102.

³³ Barlas, 2017, 102.

³⁴ ADSRE, "Comunicación del Ministro de Relaciones Exteriores de Turquía Dirigida al Presidente de la Asamblea", Numero de Documento: III/381(494)/2047, 17.09.1937.

³⁵ ADSRE, "Traduccion (Eleccion de los Miembros No Permanentes del Consejo)", Numero de Documento: III/381(494)/2047, Ginebra, 06.09.1937.

Meksika Diplomatik Belgelerinde Türkiye'nin Milletler Cemiyeti Üyeliği ve Hatay Meselesinin Çözümü

Yeni Bir İmtihan Geçiriyor; Kazanacak mı, Yoksa... başlığı altında, Meksika'nın devlet başkanı olan Lazaro Cardenas'ın, gazetecilere *dünyanın bir tarafına ait işleri diğer tarafın işlerinden ayırmaya imkan yoktur* dediği ve Cardenas'ın Milletler Cemiyeti'nin uluslararası ve evrensel özelliğine dikkat çektiği belirtilmektedir. Cardenas'ın ifadesi, Meksika'nın her şeye rağmen bu örgütten ayrılmaya taraftar olmadığını göstermiştir. Öte yandan aynı yazıda cemiyetin işleyişinden memnun olmayan Latin Amerika ülkelerinden Guatemala'nın ilgili tarih itibarıyla Milletler Cemiyeti'nden ayrılmış olduğu ve diğer Latin Amerika ülkelerinin de örgütten ayrılmasını istediği ileri sürülmüştür. Guatemala'ya göre Amerikalılar, bir Amerika Milletler Cemiyeti kurmalıdır. Kolombiya'ya göre de Milletler Cemiyeti, büyük devletlerin, sadece kendi işlerini yürütmek için kullandıkları bir örgüttü. Bu yüzden Milletler Cemiyeti bu devletlere boyun eğmekteydi. Büyük devletlerin tahakkümü yüzünden cemiyet, mahiyetini kaybetmekteydi. Gazetede yazıdan Arjantin ve Şili gibi Latin Amerika ülkelerinin de Milletler Cemiyeti ile ilgili benzer kaygıları ve görüşleri taşıdıkları anlaşılmaktadır. Latin Amerika ülkelerinin cemiyetten ayrılma hususunda gösterecekleri tavrın, cemiyet için bir imtihan niteliği taşıdığı görülmektedir.³⁶ 1939 yılına gelindiğinde ise cemiyete önceden üye olmuş yirmi Latin Amerika ülkesinden on tanesi (Arjantin, Bolivya, Kolombiya, Küba, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, Haiti, Meksika, Panama, Uruguay) tam üye olarak kalmış; diğerleri cemiyetten ayrılmıştı.³⁷

1939'da İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi, Milletler Cemiyeti'nin küresel bir çatışmayı önleme konusundaki başarısızlığını ortaya koydu. Zaten 1931'de Japonya'nın Mançurya'yı, 1935'te de İtalya'nın Etiyopya'yı işgali Milletler Cemiyeti'nin büyük çatışmaları önleme konusundaki pasifliğini, yayılcı güçlerin durdurulması hususundaki yetersizliğini ve barışın korunmasındaki etkisizliğini gözler önüne sermişti. Cemiyetin bu işgalleri önleyememesi birçok devletin cemiyete dair güvensizliğini pekiştirdi ve üyelikten ayrılmasına sebep oldu. Meksika gibi Türkiye de son ana kadar cemiyet üyeliğini devam ettirdi. Bu konuda dönemin Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras şu ifadelerde bulunmuştur:

Büyük akışın istikametini büyük milletlerin intihap edecekleri (seçecekleri) yol tayin edecekti. Dünya durumunu buna göre inceliyor ve ona göre tedbirlerimizi düşünüyor ve ahyorduk. Eğer büyük milletler, ihtilaflarını yahut davalarını kuvvetle halletmek yoluna girerlerse bundan çıkacak dünya yangınlarından kendimizi mümkün olduğu kadar korumak, dünya iş birliğine giderse bütün varlığımızla bu yola girenlere iltihak etmek başlıca emelimizdi. Yakın komşularımızın hepsiyle bu maksatla iş birliği yapmayı, en iyi çare olarak mütalaa ediyorduk. Birinci Cihan Muharebesi'nden sonra kurulan Milletler Cemiyeti müessesesi, bütün eksikleriyle beraber ikinci yol için bir nevi başlangıç sayılabilir. Vakıa bu müessese, bu ihtiyacı duyan insanlığa karşı bir taraftan ümit vermek, diğer taraftan da Birinci Cihan Muharebesi sulhu ile elde edilen sakat muvazene ve ahengi sathi (yüzeysel) tamirlerle muhafaza etmek emeliyle tertiplenmişti. Bununla beraber bu müesseseye bütün milletler, hele Sovyetler Rusya'sıyla Birleşik Amerika Cumhuriyetleri de girerlerse müessesenin ihtiyaca daha uygun bir iyileşme göstereceğini de kuvvetle bekliyorduk. İşte bu ümitle 18 Temmuz 1932 tarihinde bu müesseseye girdik. (...) Bizim gözümüzde bu müessese, hiç olmazsa bütün milletlerin bir buluşma yeri olabiliyordu. Bütün milletler için böyle bir yerde sık sık toplanma imkânı olunca birbirleriyle temas ederek, konuşarak en iyi anlaşma çarelerini bulabileceklerini ümit etmek, bir hayal veya bir hata sayılamazdı. (...) Ne yazık ki bütün devletleri orada toplamak mümkün olmadı. Bazı devletler girmediler, bazıları da oradan çıktılar. Dikkate layıktır ki girenlerden kuvvete müracaat yolunu tercih edenler, orasını birer birer terk ettiler. Biz müessesede sonuna kadar kalanlardık.³⁸

Görüldüğü üzere Türkiye başka üyelerin yaptığı gibi Cemiyet'ten ayrılmak yerine, bu örgütün bünyesinde mücadele etmeyi tercih etmişti. Türkiye'nin son ana kadar üyelikten ayrılmaması hem barış yanlısı dış politika anlayışını hem de sorunların diplomasiyle çözümüne olan inancını kanıtlamaktaydı. Nitekim 1936 yılında Hatay meselesinin gündeme gelmesi ve cemiyete taşınan bu sorunda Türkiye'nin zaman zaman hayal kırıklığına uğraması, cemiyetten ayrılmasına dair basın aracılığıyla belli oranda baskı yaratmıştı. Ancak Türkiye, cemiyetten ayrılmasına dair talepleri içeren gazete yazılarına rağmen

³⁶ Kurun Gazetesi, "Milletler Cemiyeti Yeni Bir İmtihan Geçiriyor; Kazanacak mı, Yoksa...", s.5., 04.06.1937.

³⁷ Walters, 1967, 788.

³⁸ Aras, 2010, 107-108.

üyeliğini devam ettirmiştir.³⁹ Bunun sonucunda da Hatay meselesi, Türkiye'nin istediği yönde bir çözüme kavuşabilmiştir.

Milletler Cemiyeti ve Hatay Meselesi

Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne üye olduktan sonra dış politikada cemiyet ile bağlantılı olarak çözülen en önemli konulardan biri Hatay meselesidir. Sorundaki taraflar, Türkiye ve Fransa olurken iki devlet arasında 1930'lardan itibaren başlayan genel anlamdaki sıcak ilişkiler dahi bu sorunun kısa sürede çözülmesini sağlayamamıştır.

Uluslararası ilişkilerde hem Türkiye hem de Fransa barışçı bir politika yürütmekte ve dünya politikasında statükonun korunmasını desteklemekteydiler. 1933 yılında Almanya'da Hitler'in iktidara gelmesiyle Fransa'nın Türkiye ile yakın ilişkiler kurma ihtiyacı daha da artmıştı. Bu süreçte Fransız hükümeti 1934 yılında Türkiye ve Balkan devletleri arasında imzalanan Balkan Paketi'ni desteklemiş; 1935'te İtalya'nın Habeşistan'ı işgaline karşı her iki devlet de Milletler Cemiyeti bünyesinde Mussolini yönetimine karşı yaptırımlara katılmıştı. 1936 Temmuz'unda İspanya'da Franco liderliğinde mevcut hükümete karşı başlatılan isyanın iç savaşa dönüşmesiyle İngiltere ve Fransa'nın uyguladığı İspanya iç savaşına karışmama politikasını Türkiye de benimsemiş ve seçilmiş meşru cumhuriyetçi hükümete destek olmak yerine tarafsız kalmayı tercih etmişlerdi. Öte yandan Akdeniz'de gemilere ve denizaltılara yönelik gerçekleşen saldırılardan dolayı oluşan güvensizlik üzerine toplanan Nyon Konferansı (10-14 Eylül 1937)'nda Türkiye yine İngiltere ve Fransa ile birlikte hareket etmişti. Ayrıca Avrupa'da belirginleşen Roma-Berlin ittifakından kaynaklı tehdit algısı Fransa'yı Türkiye ile yakın müttefiklik konusunda daha da güdülemekteydi. Bu müttefiklik ihtiyacı doğrultusunda da Montrö'de Boğazlar Sorunu Fransa'nın da desteğiyle Türkiye'nin lehine çözülmüştü.⁴⁰ Dolayısıyla Hatay meselesine kadar Türkiye ve Fransa dış politikada sürekli aynı yönde hareket ederek müttefiklik ilişkilerini sürdürmüştü.

Hatay meselesi, Fransa'nın Suriye'ye bağımsızlık verme kararı üzerine ortaya çıkmış ve 1939'da Hatay'ın Türkiye'ye katılmasıyla çözümlenmişti. Türkiye'nin konuyu Milletler Cemiyeti'ne taşınmasıyla 1937-1939 yılları arasında devam eden görüşmelerle çözüme kavuşturulan Hatay meselesi, o sırada Türkiye'de temsilcilik görevini yürütmekte olan Meksikalı diplomat Francisco Ortiz Monasterio'nun raporlarına da yansımıştır. Monasterio, konuyla ilgili raporlarını *Suriye'nin Bağımsızlığı, İskenderun ve Antakya Bölgesinin Uluslararası Statüsü* başlığı altında hazırlamıştır. 10 Ocak 1937 tarihli raporunda Türkiye'nin, İskenderun ve Antakya bölgelerine ilişkin hak iddialarında kararlı bir politika izlemesinin nedenleri olduğunu belirtmiş ve ulusal onurun yanı sıra bu nedenleri altı madde halinde şöyle sıralamıştır:

- 1) **İç politika:** Kemalist rejimin saygınlığı.
- 2) **Tarihsel neden:** Çok eski zamanlardan beri bölgede yaşayan büyük bir Türk nüfusunun bulunması ve bu nüfusun korunması ihtiyacı.
- 3) **Hukuki neden:** Uluslararası Sözleşmeler, özellikle Türkiye – Fransa arasında imzalanan 1921 tarihli Franklin-Bouillon Anlaşması (Ankara Anlaşması)
- 4) **Ekonomik neden:** İhtilafli bölgenin özellikle çeltik, portakal ve pamuk açısından oldukça verimli olması.
- 5) **Etnik neden:** Yüzbinlerce Türkün, Arap egemenliğine tabi olmasını engellemek.
- 6) **Uluslararası politika:** Güney sınırındaki yeni komşu Suriye ile dostane ilişkiler kurmak için aradaki her türlü uyuşmazlığı ve sorunu kesin olarak çözmek.

Monasterio, ilgili dönemde yarı resmi kaynaklardan edindikleri inandırıcılığı yüksek haberlere göre en az bu altı madde kadar önemli bir neden daha olduğunu söyleyerek stratejik açıdan İtalya'nın, İskenderun ve Antakya bölgesine açıktan ya da gizlice girmesini engellemek için Türkiye'nin Hatay

³⁹ Barlas, 2017, 107.

⁴⁰ Soysal, 1985, 81-82.

Meksika Diplomatik Belgelerinde Türkiye'nin Milletler Cemiyeti Üyeliği ve Hatay Meselesinin Çözümü

meselesinin üzerinde ısrarla durduğunu ifade etmiştir.⁴¹ Monasterio'nun yazdıklarına göre bir süredir İtalya'nın gözünün söz konusu bölge üzerinde olduğuna dair dedikodular dolaşmaktaydı. Hatta bu dedikodular arasında İtalya'nın Hatay meselesinden muaf olmadığını söyleyenler bile vardı. Monasterio, yeni Roma İmparatorluğu düşüncesi temel alındığında, İskenderun Körfezi kıyılarında bir deniz ve hava üssü kurarak Kıbrıs Adası'ndan itibaren kontrolü ele geçirmeye dair bir İtalyan niyeti olduğunu varsaymayı mantıklı bulduğunu belirtmiş; ancak yine de bu tür söylentilere yeterince güvenmediğini de eklemiştir. Son dönemde elde ettiği verilerin bu tür haberleri yarı resmi olarak değerlendirmesine neden olduğunu söylemiştir.⁴²

Monasterio, raporuna, Türkiye'nin öncelikle, Fransa'dan, Suriye ve Lübnan'ın elde ettiği uluslararası statünün aynısını İskenderun ve Antakya Bölgesi'ne de vermesini talep ederek bu meseleyi çözmeye çalıştığını yazmıştır. Fransa'nın ise öne sürdüğü hukuki sebeplerden dolayı bu talebi imkânsız hale getirdiğini; bunun üzerine de Türkiye'nin bölgedeki hak iddialarını, Suriye, Lübnan ve Hatay (İskenderun ve Antakya Bölgesi) arasında bir konfederasyon kurulmasıyla sınırladığını belirtmiştir. Raporunda, Türkiye'nin mevcut sınırlarından samimi olarak memnun görüldüğünü vurgulayan Monasterio, Türk tarafının, Fransa'ya meselenin konfederasyon şeklinde çözümünü önerdiğini de açıklamıştır. Türk basınına da değinen Monasterio, Türkiye'de gazetelerin, sürekli olarak bunun bir sınır çatışması olmadığını ısrarla vurguladıklarını ve Türkiye'nin bir kilometre daha fazla toprak elde etmek için dünyanın huzurunu bozmayacağını defaatle tekrarladıklarını belirtmiştir. Türkiye'nin uluslararası alandaki iyi niyetli tavrı, barışa saygısı, nüfus yoğunluğunun düşük olması (kilometrekare başına 21,2 kişi) ve daha birçok hususun, Meksikalı diplomatları, Türklerin samimiyetlerine inanmaya yönelttiğini söyleyen Monasterio, Alman basınının ise bu konuda revizyonist bir eğilim görmek isteyen tutumunu sürdürdüğünü aktarmıştır. Monasterio'nun raporunda belirttiği üzere, Alman gazeteleri, bölgeye dair Türkleri kıskırtmaya yönelik haberler yaparken, Türk gazeteleri, Alman gazetelerine konunun hiç de revizyonizmle ilgili olmadığını yanıtını vermeye devam etmekteydiler.⁴³

Monasterio, Hatay meselesi ile ilgili olarak Atatürk'ün 6 Ocak 1937 tarihli Konya ziyaretine de raporunda yer vermiştir. Bu gezi sırasında bir söylentinin yayıldığını; bu söylentiye göre ciddi çevrelerde Gazi'nin Konya'ya varır varmaz Cumhurbaşkanlığına istifasını sunacağını ve ihtilafli bölgeye yani Hatay'a tek başına hareket edeceğinin, hemen ardından Hükümetin güçlü bir ordu göndereceğinin konuşulduğunu raporuna eklemiştir. Konuşulanlara göre tümenler Atatürk'ü durduracak ve ardından o, parlak sözleri, güçlü kişiliği ve prestijiyile, birlikleri onu takip etmeye ve Hatay'ı zorla almaya ikna edecek gibi görünecekti. Gazi'nin bir asi olarak yapacağı bu teatral prosedür sayesinde Türkiye'nin resmi olarak taahhütte bulunmadan hedefine ulaşacağını iddia edildiğini söyleyen Monasterio, bu söylenti ne kadar fantastik olursa olsun, yine de bazı hakikat tonlarını taşımaktaydı şeklinde yorum yapmıştır.⁴⁴ Nitekim Soyak'ın, *Atatürk'ten Hatıralar* kitabında bahsettiği üzere Türk hükümeti gerçekten de bu seyahatten endişeye düşmüş ve Fransızlarla savaşa girilecek olmasından çekinmişlerdi. Bu endişe Atatürk'e bildirildiğinde kendisi *biz istesek bile, Fransızlar Sancak (Hatay) için bizimle bir harbe girerler mi hiç?.. Arkadaşlar bunu nasıl düşünebiliyorlar, görmüyorlar mı ki bugün Fransa'nın bizzat anavatanı, büyük tehlikelerle sarılı bir haldedir?.. Bunu, her Fransız idrak etmiştir ve endişe içindedir. Sancak'a gelince, Fransızlardan dünyada böyle bir yerin mevcut olduğunu bilenler, yüzde biri, ikiyi geçmez. Bu vaziyette hangi Hükümet Sancak'taki mevhum ve daha ziyade şahsi, menfaat kırıntıları için deniz aşırı, hem de bizimle bir harbi göze alabilir; evham ve vesvesenin bu derecesine şaştım doğrusu...* ifadesinde bulunarak bu geziyi bir askeri hareketin başlangıcı gibi yorumlanabilecek şekilde organize ettiğini; Türkiye'nin, Hatay'daki Türk çoğunluğunun çeşitli sözleşmelerle kabul edilmiş açık haklarını korumak konusunda ne derecede hassas ve azimli olduğunu, işin birtakım oyunlarla veya ihmallerle sürüncemede kalmasına katıyen tahammülünün olmadığını göstermek için böyle bir tertip düzenlediğini ve bunu da istihbarat memurları ile dolu bir otelde yaptığını söylemiştir.

⁴¹ ADSRE, "La Independencia de Siria y El Status Internacional de La Region de Alexandreta y Antioquia", No: 32, Expediente: (496-0)A/(496) 510R, 10.01.1937.

⁴² ADSRE, "La Independencia de Siria...", 10.01.1937.

⁴³ ADSRE, "La Independencia de Siria...", 10.01.1937.

⁴⁴ ADSRE, "La Independencia de Siria...", 10.01.1937.

Atatürk, savaşa karşı olup, barışçı yöntemlerle bir an evvel bu konunun çözülmesini neden bu kadar çok önemseydiğini yine Soyak'ın kitabındaki ifadelerle şöyle belirtmiştir:

Davamız, böyle sürüncemede kaldıkça bilhassa Türk ahaliye reva görülen şiddetli baskı devam ettikçe, bir gün içeride (Hatay'da) büyük ve kanlı bir hadise zuhur edebilirdi; bu yüzden iki taraf, hiç istemedikleri halde silahlı bir çatışmaya sürüklenebilirdi. İşte bu hal ve ihtimalleri ortadan kaldırmak, herkesi vaktinde ikaz etmek içindir ki, harekete geçtim; başka bir ifade ile ben bu hareketi, memleketi harbe sokmak için değil, tam tersine ondan kurtarmak için yapmış bulunuyorum. Yoksa Türkiye'yi isteyerek bir harbe sokmaya hakkım olmadığını biliyorum; arkadaşlar emin olsunlar ki, bundan, hiç değilse onlar kadar, ben de çekinirim.⁴⁵

Monasterio, raporunda, Türkiye'nin uluslararası hukuk ilkelerine duyduğu saygıdan, Gazi'nin soğukkanlılığı ve sabrından, Türkiye'nin uluslararası bir çatışmadan kaçınma konusundaki arzusundan dolayı Atatürk'ün Konya seyahatinde zaten bir savaş başlatılmayacağını; bu gezinin sadece birkaç saatlik bir ziyaret olduğunu yazmıştır. Türkiye'nin uluslararası bir çatışmadan kaçınmaya yönelik samimi isteğine ilişkin olarak İspanya Maslahatgüzarı ile görüşen Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Aras'ın, Hatay'da silahlı bir eyleme girişme konusunda kendisini askeri ve ahlaki açıdan son derece güçlü hissettiğini ve bunu yapmak zorunda kalmaktan mümkün olan her şekilde kaçındığını söylediğini belirtmiştir. Monasterio, Aras'ın aynı zamanda Paris Hükümeti'nin anlaşılmaz tutumu göz önüne alındığında muhtemel bir çatışmada Fransa'nın çok sayıda Fransız askerini bölgeye göndereceğini, bu durumun da Almanya'ya, Fransa'ya askeri bir darbe vurma fırsatı vereceğini, böylece bölgedeki Türk-Fransız çatışmasının genel bir savaşı tetikleyeceğini ifade ettiğini de aktarmıştır. Monasterio, raporuna, Aras'ın söylediklerinden, Türkiye'nin, İngiltere, Rusya ve Fransa'ya, Hatay meselesinin, Berlin'in çıkarları doğrultusunda ele alınmasına izin vermeyecek kadar bağlı olduğunu anlaşıldığını yazmıştır.⁴⁶

21 Ocak 1937 tarihinde toplanacak Milletler Cemiyeti Konseyi'nin toplantısından önce Hatay meselesinin iki taraf arasında yeniden görüşülmesine dair anlaşmaya varıldığını bildiren Monasterio, bu görüşmenin Türkiye'nin konfederasyon önerisine dayanacağını belirtmiştir. Bu görüşmeden meselenin çözümünün sağlanacağına dair Türk tarafının umutlu olduğunu ifade eden Monasterio, her iki taraf anlaşmaya varmadığı sürece cemiyet toplantısından da nihai bir karar çıkamayacağını eklemiştir. Monasterio, bu konuda Atatürk'ün yakın arkadaşı, Cumhuriyet Gazetesi baş yazarı Yunus Nadi'nin Türkiye ve Fransa'nın bir sonraki Cenevre toplantısına tam bir uyum içinde gitmezlerse sorunun barışçıl çözümünün mümkün olmayacağını, eğer söz konusu Konsey toplantısına Türk tarafı, böyle bir ön anlaşma olmadan katılmak zorunda kalırsa, büyük ihtimalle Türkiye'nin Cenevre'ye Milletler Cemiyeti'nden ayrılma kararını cebinde taşıyarak gideceğini, kimsenin Türklerin haklarıyla ve özsaygısıyla dalga geçmesine izin vermeyeceklerini, Türkiye'nin kendisini onursuz bir durumda bulması durumunda ilk yapması gerekenin, Milletler Cemiyeti'ne sırtını dönmek olduğunu ve eğer ulusal onur gerektiriyorsa Türkiye'nin başı dik tüm dünyaya meydan okuması gerektiğini açıkladığını raporuna eklemiştir. Monasterio'ya göre milli gururla dolu bu sözler, Türk kamuoyunun içinde bulunduğu ruh halinin gerçek bir yansımasıydı ve bunların basit bir kabadayılık olduğunu düşünen herkes büyük yanlışta olacaktı. Monasterio, o günün Türkiye'sinin, büyük güçlerin köle muamelesi yaptığı ve inanılmayacak kadar baskı uyguladığı eski Osmanlı İmparatorluğu ile bu anlamda hiçbir alakası olmadığını unutulmaması gerektiğini vurgulayarak yeni Türk neslinin gerekirse en uç noktaya kadar gideceğini ve bu dönemde Fransa'ya karşı yapılacak bir askeri harekatta başarılı olma şansını maksimuma çıkaracağını söylemiştir.⁴⁷

Monasterio, Hatay meselesinde konfederasyon önerisini her iki taraf için (Türkiye ve Fransa) mükemmel bir çözüm olarak değerlendirmiştir. Monasterio'ya göre konfederasyon kurulmasıyla aynı zamanda Suriye, İskenderun limanı üzerindeki belirli haklarını elinde tutarak ve Türkiye ile dostane ilişkilerini koruyarak ve hatta artırarak, kendi huzuru açısından çok büyük avantajlar elde etmiş olacaktı.⁴⁸ Türkiye tarafı konfederasyon önerisini 14 maddelik bir notayla 11 Ocak 1937 tarihinde

⁴⁵ Soyak, 1973, 606-607.

⁴⁶ ADSRE, "La Independencia de Siria...", 10.01.1937.

⁴⁷ ADSRE, "La Independencia de Siria...", 10.01.1937.

⁴⁸ ADSRE, "La Independencia de Siria...", 10.01.1937.

Meksika Diplomatik Belgelerinde Türkiye'nin Milletler Cemiyeti Üyeliği ve Hatay Meselesinin Çözümü

Fransa'ya bildirmişti. Genel hatlarıyla bu notada Suriye, Lübnan ve Hatay'ın üç konfedere devlet olarak örgütleneceği, konfedere devletler arasında Hatay'ın silahsızlandırılarak tarafsız bir bölge haline getirileceği, Hatay'a dışarıdan gelebilecek her türlü müdahaleye karşı Türkiye ve Fransa'nın ortak tavır alacağı, Hatay'ın resmi dilinin Türkçe ve devletin yönetim şeklinin cumhuriyet olacağı belirtilmişti.⁴⁹ Türkiye'nin notasına 19 Ocak 1937 tarihinde Fransa'nın başbakanı tarafından özel bir mektup ile cevap verilmiş ve Türkiye'nin önerdiği üçlü konfederasyon teklifi reddedilmişti. Ancak Fransız başbakanı Hatay'ı ayrı bir varlık olarak değerlendirmiş ve bu konuda Milletler Cemiyeti'nin vereceği kararın Fransa tarafından kesin olarak kabul edileceğinin garantisini vermiştir. Bu sebeple Türkiye tarafı meseleinin diplomasiyle çözümü için umudunu kaybetmemiş ve Cenevre'de Milletler Cemiyeti bünyesinde başlayacak ikinci tur görüşmeler için hazırlıklarına başlamıştır.⁵⁰

Monasterio, 1937 yılı boyunca çözülemeyen Hatay meselesine dair yazdığı 16 Şubat 1938 tarihli raporunda Hatay konusunun Türk-Fransız sorunu olarak Milletler Cemiyeti Konseyi'nin 1938 yılının ocak ayındaki yüzüncü toplantısında ele alındığını ve Daimî Temsilci Necmeddin Sadak'ın yaptığı konuşmada Türkiye'nin bu konudaki bakış açısının açıkça ifade edildiğini belirtmiştir.⁵¹ Sadak bu konuşmasında şunları söylemiştir:

Sancak rejimini tayin eden 29 Mayıs kararının mevki tatbikata konulmasında takip edilen usulün hem şekil ve hem esasına ait olarak hükümetim tarafından dermeyan edilen kati ihtirazi kayıtlar konseyin malumudur. Hükümetim, Milletler Cemiyeti umumi katibine ve konsey reisliğine yaptığı tebligatında bu ihtirazi kayıtların sebeplerini kısaca bildirmiştir. Hükümetim tarafından ileri sürülen esbap ve evamil hakkında her türlü mufassal malumat ve izahatı vermek üzere konseyin emrine amadeyim. Fakat şimdiden konsey huzurunda derhal beyan etmek isterim ki 29 Mayıs kararları bu hususta ittihaz edilmiş olan tedbirlerle tatbikatta tahrif edilmiş bulunuyorlar. (...) Türkiye Hatay ile, onun tarzı idaresi ve sükün ile bu devrede Fransa derecesinde alakadardır. Esasen bu meseleinin tetkiki için Konsey tarafından teşkiline karar verilecek heyete Hatay meselesinin muhtelif safahatına ait bilumum taleplerimizi dermeyan etmek hakkını mahfuz edemiyoruz. Hükümetim asla kabul edemez ki hatta sizin kararlarınızın tatbiki dahil olsa Milletler Cemiyeti teşekkülleri Türkiye hükümetinin rey ve mütaleasını almadıkça bu havalide herhangi bir tedbiri derpiş veya tatbik edebilsinler. Bu husustaki komisyon malumat almak kabilinden dahi olsa mandater hükümetin ajanları ile temasta bulunmak için her türlü imkanlarına malik bulunmuştur. İşte bu sebeplerden dolayıdır ki hükümetim kendisi tarafından kabul edilen ve memleketim için ağır fedakarlıklar ifade eden anlaşmanın çerçeveleri dışına çıkan tedbirlerin tatbiki hususunda ne Milletler Cemiyeti uzuvları ve ne de mandater hükümetle hemfikir bulunmayı imkânsız addetmiştir. 1921 Türk – Fransız muahedesi sancak için bir muhtariyet idaresi derpiş etmişti. Bu araziye terkedişimizin esas şartı olan bu muhtariyetin gayesi bu havalide Türk ekseriyetini ve Türk kültürünü muhafaza etmektir. 1921 muahedesinin bir tecellisi olan 29 Mayıs anlaşması ne tarzı telakkisinde ne de tarzı tatbikinde bu esas şarta hiçbir suretle mugayir olamaz. Hatay'da memurların pek azı Türk. Hatay Türkleri pek haklı olarak hükümet dairelerinde Türk memur kullanılmasını istiyorlar. Hakikaten Hatay'da çalışan memurların sayısı 442 olduğu halde bunun ancak 76'sı Türktür. Geri kalan 366 memur Türkten gayri kimselerdendir, bunların da 120'si Hatay doğumlu bile değildir.⁵²

Monasterio, Konsey'deki genel ve özel görüşmeler sonucunda Hatay meselesi raportörünün, Fransa ve Türkiye delegelerinin katılımıyla Konsey tarafından onaylanan bir rapor sunduğunu ifade etmiştir. Söz konusu raporun hükümlerine göre mart ayının (1938) ilk günlerinde Hatay Seçim Nizamnamesi'ni gözden geçirmek ve uygun görülen değişiklikleri yapmak üzere belirlenen Karma Komisyon toplantılarına başlanacağı belirtilmiş; Karma Komite'deki Türk delegesinin hukukçu ve siyasetçi kimliğine sahip olan Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Sn. Numan Menemencioğlu olacağı vurgulanmıştır. Meksikalı diplomat Monasterio'ya göre Türkiye, Hatay meselesine getirilen çözümün, doğal olarak her şeyden önce adalet davası için ve sonra kendisi için yeni bir zafer olduğunu düşünmekteydi ve bu çözümün Fransa'nın tüm basın organlarında ve Fransız kamuoyunda olumlu

⁴⁹ Yavuz, 2018, 15-16.

⁵⁰ Yavuz, 2018, 16.

⁵¹ ADSRE, "La Independencia de Siria y El Status Internacional de La Region de Alexandreta y Antioquia", No: 66, Expediente: (496-0)1/(496) 510R, 16.02.1938.

⁵² Kurun Gazetesi, "Cenevre'de Evvela Hatay Görüşüldü", s.1 ve s.6. 29.01.1938.

karşılanmasından da son derece memnundu. Meksikalı diplomat bazı Türk gazetelerinin, Fransa'da Hatay meselesine Türkiye'dekinden çok daha az önem verildiğini, bu durumun da Türkiye nezdinde gücendirici bir durum olduğuna dikkat çektikleri yazılar yazdıklarını belirtmiştir. Türk basınındaki bu tutumun, yalnızca Türkiye'nin aşırı duyarlılığıyla açıklanabileceğini de ileri sürmüştür. Nitekim Monasterio'ya göre özellikle de Paris'teki hükümetin pek çok başka hayati önemde sorunla karşı karşıya olduğu bu dönemde, Fransa'nın Hatay meselesiyle Türkiye'den daha az ilgilenmesi son derece mantıklıydı.⁵³

Diplomat Monasterio, Türkiye'deki yerel basının yazdıklarıyla ilgili şunları vurgulamıştır:

Yerel basının yazdıklarına göre Türkiye, Fransa'nın bu sefer iyi niyetle ilerleyeceğini ve Fransız mandası makamlarının Türkiye karşıtı faaliyetlerinden sonsuza kadar vazgeçeceğini umuyor ve bu konuda Fransa'ya güveniyor. Yerel gazeteler bu tür faaliyetler hakkında yorum yaparken, Fransız mandası makamlarının tamamen açık iki amaçları olduğunu iddia ediyorlar: Suriye'nin dikkatini temel sorunundan uzaklaştırmak yani bağımsızlık konusundan ve Türkiye ile Suriye arasında yanlış anlaşılmalara ve sürtüşmeleri kıskırtmak. Ancak bu hain işin sonsuza dek ortadan kaldırılmasını umduklarını da ekliyorlar: "Zira Fransa'nın son dönemde Cenevre'de yaşanan müzakereler vesilesiyle Türkiye'ye karşı yaptığı dostluk protestolarının doğal sonucu başka bir şey olamaz."⁵⁴

Suriye'nin bağımsızlığı konusunun da ele alındığı Monasterio'nun raporunda Fransa ile Suriye arasında, Suriye'nin vereceği petrol tavizleri konusunda bir anlaşmaya varmak amacıyla bazı görüşmelerin yapıldığı bildirilmiş ve Fransa ile Suriye arasındaki anlaşmaların hem şekil hem de içerik olarak Irak örneğindeki aynı amaçla imzalanmış anlaşmalardan ilham alacağını garanti edildiği öne sürülmüştür. Bu açıdan Şam yetkililerinin, yabancı sermayenin kendi topraklarında (Suriye'de) yatırım yapmasına karşı olmadıklarını ve sadece gerekli kısıtlamaların uygulanacağını kamuoyuna açıkladıklarını da belirtmiştir. Meksikalı diplomat kendi fikri olarak tüm bu meselelerin tatmin edici bir şekilde çözüme kavuşturulduktan sonra Fransa-Suriye bağımsızlık antlaşmasının Fransız meclisleri tarafından onaylanmasının daha makul olacağını ifade etmiştir. Hatay meselesindeki son gelişmelerin de gerçek bir termometre görevi gördüğünü ve dolayısıyla Türk-Fransız ilişkilerini önemli ölçüde iyileştirdiğini söylemiştir. Ayrıca Cenevre'de Hatay Seçim Yönetmeliği'ni inceleyecek olan Karma Komite'de elde edilen sonuçlar hakkında zamanı gelince ülkesini bilgilendireceğini de ifade etmiştir.⁵⁵

Monasterio, Hatay meselesinde sağlanan yeni çözümün hemen bir sonucu olarak Türk-Fransız ilişkilerinin iyileştirilmesinin konuyla ilgili raporlarda ele alındığını belirtmiş ve Fransa Dışişleri Bakanı Sayın Ivon Delbos'un Ankara ziyaretine doğal olarak büyük önem atfedildiğini söylemiştir. Ziyaretin 1938 Mart ayı içerisinde gerçekleşeceğini ekleyen Monasterio, Bay Delbos'un ziyareti sırasında, *şehrin en büyük ve en görkemli saraylarından biri olan ve şüphesiz buradaki diğer elçilik veya diplomatik temsilciliklerden çok daha üstün görünen* Fransız Büyükelçiliği'nin yeni binasının resmi açılışının yapılacağını da eklemiştir.⁵⁶

Meksikalı diplomat Monasterio'nun 10 Mart 1938 tarihli raporunda şubat ayında Cenevre'de gerçekleşen Milletler Cemiyeti toplantılarından bahsedilmiştir. Monasterio, Milletler Cemiyeti bünyesinde Hatay Seçim Nizamnamesi'ni gözden geçirmek ve uygun görülen değişiklikleri yapmak üzere Karma Komite'nin görevlendirildiği; Cenevre'den Ankara'ya gelen haberlerden, bu görüşmelerde büyük bir samimiyetin hâkim olduğu ve tartışmalara temel teşkil eden Türk bakış açısının her geçen gün daha da güçlendiğini bildirmiştir. Ayrıca son anda alınan bir kararla Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri ve Türk Heyeti Başkanı Numan Menemencioğlu'na Adalet Bakanlığı Hukuki İşler Genel Müdürü Mehmet Şinasi Devrin ile Siyasal Bilgiler Fakültesi Milletlerarası Kamu Hukuku Profesörü Ethem

⁵³ ADSRE, "La Independencia de Siria...", 16.02.1938.

⁵⁴ ADSRE, "La Independencia de Siria...", 16.02.1938. Hatay meselesi ve yerel basın üzerine detaylı bilgi için bkz: Olcay Özkaya Duman. (2019). Bağımsızlığa Giden Yolda Sancak'tan Hatay Devleti'ne Yerel Basın ve Faaliyetleri (1918-1939). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

⁵⁵ ADSRE, "La Independencia de Siria...", 16.02.1938.

⁵⁶ ADSRE, "La Independencia de Siria...", 16.02.1938.

Meksika Diplomatik Belgelerinde Türkiye'nin Milletler Cemiyeti Üyeliği ve Hatay Meselesinin Çözümü

Menemencioğlu'nun eşlik edeceğinin öğrenildiğini söyleyen Meksikalı diplomat raporunda şu yorumu yapmıştır: *Sonuç olarak, Türk Delegasyonu muhteşem unsurlardan oluşmuştur ve burada onların yönetiminden çok şey beklenmektedir.*⁵⁷

Monasterio, Hatay konusuyla ilgili olarak “bazı değerlendirmelerde bulunmak uygun görünmektedir” diyerek Türkiye ile ilgili şöyle yorumlar yapmıştır:

Önceki raporlarımızın birçoğunda, Türkiye'nin en azından şimdilik ilhakçı emelleri olmadığı fikrini destekledik. Bunun ana argümanı, son zamanlardaki barışçıl davranışdır. İlhakçı tezi desteklemek (Hatay için), bazı revizyonist ve emperyalist Avrupa ülkelerine, genel bir felakete yol açabilecek değerli bir silah verecektir. Bunun Türkiye için sonuçları elbette feci olacaktır. Spesifik olarak, Türkiye Hatay örneğinde ilhakçı bir politika benimsemiş olsaydı, Türkiye'nin bu tavrı, Avusturya'ya yönelik Alman politikasını (belirli bir yönüyle ve belirli bir noktaya kadar) ahlaki açıdan haklı çıkarırdı. Şimdi gelinen noktada “Anschluss”⁵⁸ tamamlanıp uluslararası hukuk ilkelerine saygı bir kez daha ve böylesine skandal bir şekilde ihlal edilirken, Orta Avrupa'da revizyonizm ve sınırların değiştirilmesi politikası oluşturulmak istenirken, Türkiye hukuk ilkelerine koşulsuz saygılı davranış çizgisini mi izleyecek yoksa Almanya, İtalya, Japonya örneklerindeki gibi saldırgan mı olacak?⁵⁹

Monasterio, Türkiye ile ilgili bu soruyu sormak ne kadar yerinde görünse de şu ya da bu yönde tahminlerde bulunmanın riskli olacağını ve Avrupa'nın genel siyasetiyle bu kadar yakından bağlantılı olan Türkiye'nin dış politikasında bundan sonraki gelişmelerin bu soruya cevap vereceğini belirtmiştir. Hatay'da yapılacak seçimlerin ve Fransa'nın bu seçimlerde takınacağı tavrın, Türkiye'nin muhtemel bir savaşta ya da çatışmada hangi kampta yer alacağını belirleyeceğini ileri süren Monasterio'ya göre ihtimal dahilinde olan şey, Avrupa'da bir savaş çıkarsa ve Türkiye bu savaşa girse de girmese de bu fırsatı -Avrupa'daki çatışma halini- değerlendirerek İskenderun ve Antakya Bölgesi'ni ve hatta koşullar elverişli olursa belki de Halep'in zengin sınır bölgesini ilhak edecektir.⁶⁰

Monasterio'nun ilhak iddiasının tersine Türkiye, Hatay meselesini uluslararası hukuk kanallarıyla çözmüştür. Hiçbir zaman yayımlacı emperyal bir anlayışla hareket etmeyen Türk hükümeti tarafından Hatay mevzusu çözülmesi gereken milli bir mesele olarak görülmüştü. Nitekim bu mesele, Milletler Cemiyeti bünyesinde çeşitli görüşmeler ve farklı aşamaların ardından sonuçlandırılmıştı. Türkiye, meselenin çözümünde toprak iddiasında bulunmak yerine Hatay için bağımsızlık talebinde bulunmuş ve Hatay önce bağımsız bir devlet olarak kabul edilmişti. Böylece Suriye'den hukuken koparılması sağlanan Hatay daha sonra da referandum yoluyla Türkiye'ye bağlanmıştı.⁶¹ Bu noktada Hatay meselesinin çözümünde Milletler Cemiyeti'nde sağlanan uzlaşma ile 1937 anlaşmalarının yapılmasının önemi vurgulanmalıdır. Bu anlaşmaların neticesinde Hatay, kendi anayasası olan ayrı bir varlık olarak kabul edilmiştir. Bu değişiklik Hatay meselesinin çözümünde sağlanan ilk başarı olmuştur.⁶² İfade edilmelidir ki *Hatay davasını bizzat yönlendiren Atatürk, Türkiye'nin barışçı ve hukuka saygılı görünümünü bozmadan aşama aşama yürütmeye özen göstermiştir. Türkiye'yi işgalcilikle suçlayacak herhangi bir argüman vermemeye büyük gayret sarf etmiştir. Suriye'nin bağımsızlığını hararetle destekleyerek aynı hakkın Hatay'a verilmesi gerektiğini ısrarla savunmuş, Milletler Cemiyeti'nde ve Fransa ile yürütülen müzakerelerde hukuka saygılı bir tavır sergilemiştir.*⁶³ 23 Haziran 1939 tarihinde de Hatay Meclisi'nde Türkiye'ye ilthak kararı alınmıştır. Bu karardan sonra Fransız askeri kuvvetleri Hatay'dan çekilmek durumunda kalmışlar ve 11 Temmuz 1939 tarihli Resmî Gazete'de *Hatay Vilayeti Kurulmasına Dair Kanun*'un yayınlanmasıyla Türkiye'ye bağlı Hatay vilayeti

⁵⁷ ADSRE, “La Independencia de Siria y El Status Internacional de La Region de Alexandreta y Antioquia”, No: 104, Expediente: (496-0)1/(496) 510R, 10.03.1938.

⁵⁸ Anschluss, Almanya tarafından Avusturya'nın ilhakıdır. 12 Mart 1938 tarihinde gerçekleşen bu olayın 10 Mart 1938 tarihli raporda geçmesinin sebebini ise Meksikalı diplomat bizzat kendisi açıklamıştır. Raporun yazılmaya başlandığı tarih 10 Mart olup Alman ilhakından bahsedilen kısmı 14 Mart'ta yazmakta olduğunu raporda belirtmiştir.

⁵⁹ ADSRE, “La Independencia de Siria...”, 10.03.1938.

⁶⁰ ADSRE, “La Independencia de Siria...”, 10.03.1938.

⁶¹ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hatay-sorunu-ve-cozumu/?pdf=3615>

⁶² Yenigün'den aktaran Duman ve Birsal, 2014, 105.

⁶³ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hatay-sorunu-ve-cozumu/?pdf=3615>

kurulmuştur. 23 Temmuz 1939 tarihinde de Ankara'dan Hatay'a gelen heyet huzurunda iltihak töreni yapılmıştır. Böylece *Hatay Türkleri, yurtlarının Anavatan'ın ayrılmaz bir parçası olduğunu dünyaya kabul ettirmiştir*.⁶⁴ Dış politikada uluslararası hukuku temel alan genç Cumhuriyet, milli mesele olarak kabul ettiği bir sorunu barışçı ve kararlı bir diplomasiyle meşru yollardan çözmeyi başarmıştır.

Sonuç

Türkiye'nin Milletler Cemiyeti üyeliği ve cemiyet üyesiyken ortaya çıkan Hatay meselesi, ilgili dönemde Meksikalı diplomatların raporlarına konu olmuş; sınırlı düzeyde de olsa bu süreçte Türkiye'nin konuyla ilgili dış politika yaklaşımları Meksika'nın Dışişleri Bakanlığı'na raporlar vasıtasıyla iletilmiştir. Bu dönemde iki ülke arasında siyasi ilişkiler çok yüzeysel boyutta kalırken Milletler Cemiyeti şemsiyesi altında diplomatik temsilciler vasıtasıyla Türkiye ve Meksika ortak bir alanda buluşmuştur.

Türkiye'den bir yıl önce Milletler Cemiyeti'ne üye olan Meksika'nın Türkiye gibi görece geç bir tarihte cemiyet bünyesine katılması, Türkiye'nin sebepleriyle benzer nitelik taşımaktadır. Her iki ülke 1920'ler boyunca daha çok iç politika olaylarına odaklanmıştı. Hem Türkiye hem de Meksika devrim süreçlerini tecrübe etmekte, siyasi, sosyal ve iktisadi alanlarda hızlı reform hamlelerinde bulunmaktaydı. Öte yandan Türkiye'de ortaya çıkan Şeyh Sait isyanı gibi yeni rejime karşı ayaklanmalar, Meksika'da da benzer içerikli Cristero çatışmalarında kendini göstermişti. İçeride sulhu ve ulusal bütünlüğü sağlama gayreti her iki ülkenin temel kaygılarıydı. Ancak Meksika'ya nazaran Türkiye'nin, Milletler Cemiyeti ile başlangıçtaki mesafeli ilişkisi sadece iç politikadan kaynaklanmamaktaydı. Türkiye ile cemiyetin kurucu ülkeleri doğrudan ve zorunlu olarak siyasi ilişkiler içindeydi. Bu siyasi ilişkiler ise 1920'ler boyunca Türkiye'nin verdiği Kurtuluş Savaşı, Osmanlı'nın dağılmasının ardından Misak-ı Milli ile oluşan sınırların uluslararası alanda tanınması, Lozan Antlaşması'ndan kalan sorunlar gibi konulardan dolayı yakınlıktan ziyade çatışmalıydı. Meksika açısından da Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1920'de kurulan ve ilk üyeleri ağırlıklı olarak Avrupalı ülkelerden oluşan Milletler Cemiyeti'ne bir Latin Amerika ülkesi olarak doğrudan dahil olmak büyük bir gereklilik arz etmemektedir. Bu nedenle Türkiye ve Meksika'nın üye ülkeler olarak Milletler Cemiyeti çatısı altında buluşması için 1930'ları beklemleri gerekmişti.

Türkiye ve Meksika benzer sebeplerle cemiyetten ayrı kaldıkları gibi benzer bir süreçle Milletler Cemiyeti'ne dahil olmuşlardır. 1931'de Meksika ve 1932'de Türkiye, kendilerine yapılan davetin ardından cemiyete katıldılar. Her iki ülkenin cemiyet bünyesine katılırken başlıca kaygıları egemen ülkeler olarak haklarının gözetilmesi, dünya barışına ve istikrara katkıda bulunmak, uluslararası anlaşmazlıkların diplomasiyle barışçıl bir şekilde çözülmesini desteklemek, savaşları önleme, silahsızlanma ve ülkelerin toprak bütünlüklerine saygı duymayı geçerli bir politika haline getirme hususunda Milletler Cemiyeti'ndeki faaliyetlere ortak olmaktı. Aynı kaygılarla cemiyete katılan birbirinden uzak mesafedeki diğer uluslar da cemiyetin çatısı altında birbirleriyle etkileşim halinde diplomasi yürütmektedirler. Türkiye, Latin Amerika ülkeleri ile ilk kez bu denli yan yana hareket etmekteydi. Bu noktada cemiyetin başlıca aktörleri olan Fransa ve İngiltere tarafından Avrupa siyaseti dışında genel bir politika yürütülmemesi cemiyeti bölgesel bir örgüt olmaktan ileriye taşıyamamaktaydı. Bu durum ise Avrupa dışından cemiyete katılmış üyeler nezdinde kuşku ve güvensizliğe yol açmıştı. Türkiye'nin 1930'larda Avrupa'daki gelişmeler bağlamında kritik bir ülke haline gelmesi, cemiyete bilhassa davet edilmesine ve cemiyet içinde önemli bir üye konumuna yükselmesine sebep olmuştu. Cemiyetin bölgesellikten ziyade küresel boyutlu ve üyeler arasında eşitlik temelinde politikalar yürütmesini savunan Meksika gibi üye ülkeler aksi takdirde cemiyetten ayrılmayı düşünmüşlerdi. İlerleyen yıllarda pek çok ülke bu beklentinin karşılanmaması ve cemiyete dair inançlarını kaybetmeleri dolayısıyla üyelikten çıktı. Meksika, tüm kuşkularına rağmen cemiyet dağılıncaya kadar üyeliğini Türkiye gibi devam ettirmişti. Ancak bu kuşkular dolayısıyla daha en başta Türkiye'nin cemiyete katılım sürecini kendi açılarından değerlendiren Meksikalı diplomatların, bölgesel dinamikler dolayısıyla Türkiye'nin önemsenen üyeliğini ve sonrasındaki Hatay meselesindeki tutumunu yakından takip ederek tarafsız ve eleştirel yorumlar yapmaya çalıştıkları görülmektedir. Meksikalı diplomatların

⁶⁴ Duman ve Birsnel, 2014, 111.

Meksika Diplomatik Belgelerinde Türkiye'nin Milletler Cemiyeti Üyeliği ve Hatay Meselesinin Çözümü

değerlendirmelerini bireysel alanda Türkiye özelinde düşünmek yerine, cemiyetin ilkeleri ve uygulamaları bağlamında ele almak gerekmektedir. Özellikle Hatay meselesinde Türkiye'ye dair kuşkulu yaklaşan Meksikalı diplomatın, bu konuyu Türkiye'nin en temelde milli meselesi olarak tanımlamadığı açıktır. Türkiye'nin, cemiyetin ilkeleri doğrultusunda mı yoksa ilhak noktasında mı hareket edeceğine dair soru işaretleri bulunduğunu belirten Meksikalı diplomat, Avrupa'da bir çatışma hali ortaya çıkarsa Türkiye'nin, Hatay'la ilgili olarak bu çatışmadan faydalanacağını da iddia etmiştir. Ancak tüm kuşkulara rağmen Türkiye, Hatay meselesini uluslararası hukuk kanallarıyla çözmekten ve uluslararası barışı desteklemekten vazgeçmemiştir.

Hatay'ın anayurda katılması konusu, Misak-ı Millî sınırlarından hareketle ülkenin toprak bütünlüğünü koruma meselesiydi. Bu meselede, Türkiye başarılı bir diplomasi örneği ortaya koyarken Milletler Cemiyeti de uluslararası bir anlaşmazlığı çözüme ve çatışmaları önleme konusundaki arabuluculuk misyonunu yerine getirmeye çalışmıştı. Her ne kadar bölgesel bir çatışma olmadan Hatay meselesi diplomasi yoluyla çözülsede Milletler Cemiyeti genel olarak revizyonist devletlerin emperyal yayılmacılığı konusunda irade gösterememişti. Uluslararası hukuku yok sayan ilhakçı devletlerin durdurulmasında başarısız olan ve dünyanın yeni bir küresel çatışmaya girmesini engelleyemeyen Milletler Cemiyeti, misyonunu yerine getirememiş bir örgüt olarak İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda dağıldı. Dolayısıyla *cemiyet, devletlerin toprak bütünlükleri ile bağımsızlıklarının korunması ve silahsızlanma konularında etkili olmadı. Ancak bir kısım siyasi sorunları çözümlenebildi. Cemiyet daha ziyade çocuk ve kadın ticaretinin önüne geçerek korunmalarını sağlamada, uyuşturucu ile mücadelede ve sağlık işlerinin düzenlenmesinde başarılı oldu.*⁶⁵

İki savaş arasındaki dönemde uluslararası bir örgüt olarak faaliyet gösteren Milletler Cemiyeti, işlevi hususunda üye devletler arasında dahi kuşku ve güvensizlik yaratmıştı. Pek çok üye devlet birer birer cemiyetten ayrılırken Türkiye'nin karar alıcıları, son ana kadar cemiyetin faaliyetlerine katılmış ve dünya barışına her surette katkı sağlamaya çalışmıştır.

⁶⁵ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cemiyet-i-akvam-milletler-cemiyeti-ve-turkiye/>

Kaynakça

- Arşiv Belgeleri

Meksika Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Arşivi

(Archivo Diplomatico en la Secretaría de Relaciones Exteriores)

ADSRE, “Actas de la Sesión de la Asamblea en que se invitó a Turquía a hacerse miembro de la Liga”, Numero de Documento: III/381(494)/2047, 12.07.1932.

ADSRE, “Comunicación del Ministro de Relaciones Exteriores de Turquía Dirigida al Presidente de la Asamblea”, Numero de Documento: III/381(494)/2047, 17.09.1937.

ADSRE, “Ingreso de Turquía a la Liga de las Naciones”, Numero de Documento: 727, Exp: (436.5-0)340/1, 31.08.1932, Praga.

ADSRE, “La Independencia de Siria y El Status Internacional de La Region de Alexandreta y Antioquia”, No: 32, Expediente: (496-0)A/(496) 510R, 10.01.1937.

ADSRE, “La Independencia de Siria y El Status Internacional de La Region de Alexandreta y Antioquia”, No: 66, Expediente: (496-0)1/(496) 510R, 16.02.1938.

ADSRE, “La Independencia de Siria y El Status Internacional de La Region de Alexandreta y Antioquia”, No: 104, Expediente: (496-0)1/(496) 510R, 10.03.1938.

ADSRE, “Miembros de la Sociedad de las Naciones”, Numero de Documento: III/381(494)/2047, 18.07.1932.

ADSRE, “Traducción (Elección de los Miembros No Permanentes del Consejo)”, Numero de Documento: III/381(494)/2047, Ginebra, 06.09.1937.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, “Milletler Cemiyeti’ne Girme Teşebbüslerimize Dair Cenevre Elçiliğimizden Gelen Rapor”, 30.04.1932, Yer Bilgisi: 222-497-20, Dosya Ek: 401, Kurum: 30-10-0-0.

- Gazete

Kurun Gazetesi, “Milletler Cemiyeti Yeni Bir İmtihan Geçiriyor; Kazanacak mı, Yoksa...”, 04.06.1937.

Kurun Gazetesi, “Cenevre’de Evvela Hatay Görüşüldü”, 29.01.1938.

- Kitap ve Makaleler

Alantar, Özden Zeynep. (1998). Türk Dış Politikasında Milletler Cemiyeti Dönemi. Faruk Sönmezoğlu (Der.), Türk Dış Politikasının Analizi içinde (s.71-100). İstanbul: Der Yayınları.

Aras, Tefvik Rüştü. (2010). Atatürk’ün Dış Politikası. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Barlas, Dilek. (2017). Milletler Cemiyeti’nde Türkiye: İyimserlik ve Kuşku Arasında. Uluslararası İlişkiler, 14/55, s.93-111.

Duman, Olcay Özkaya, Birsnel, Haktan. (2014). Üç Tarz-ı İdari Dönemde (İşgal, Sancak, Vilayet) Hatay Bağımsızlık Mücadelesinde Öne Çıkan Kültür Faaliyetleri. Ahmet Ergün, Mehmet Akif Terzi (Ed.), Osmanlı Belgeleri Işığında Antakya içinde (s.97-113). İstanbul: Hatay Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Gönlübol, Mehmet. (1975). Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma. Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Haytoğlu, Ercan. Cemiyet-i Akvam (Milletler Cemiyeti ve Türkiye). Atatürk Ansiklopedisi, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cemiyet-i-akvam-milletler-cemiyeti-ve-turkiye/>, Erişim: 05.06.2023.

Sander, Oral. (2007). Siyasi Tarih 1918-1994. Ankara: İmge Kitabevi.

Meksika Diplomatik Belgelerinde Türkiye'nin Milletler Cemiyeti Üyeliği ve Hatay Meselesinin Çözümü

Sarınay, Yusuf. Hatay Sorunu ve Çözümü. Atatürk Ansiklopedisi, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hatay-sorunu-ve-cozumu/?pdf=3615>, Erişim: 10.06.2023.

Soyak, Hasan Rıza. (1973). Atatürk'ten Hatıralar. Cilt II. İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.

Soysal, İsmail. (1985). Hatay Sorunu ve Türk-Fransız Siyasal İlişkileri (1936-1939). Belleten, 49/193, s.79-110.

Walters, Francis Paul. (1967). A History Of The League Of Nations. London: Oxford University Press.

Yavuz, Resul. (2018). Hatay Sorununun Uluslararası Platforma Taşınması ve Türk Basımındaki Yansımaları. Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi, 1/1, s.1-30.